

नेपाल सरकारको नीतिगतप्राथमिकता रन्यूनतम कार्यक्रम

प्रस्तावना

प्रतिनिधिसभा तथा प्रदेशसभाको निर्वाचन, २०७९ मा अभिव्यक्त सार्वभौमसत्ता सम्पन्न नेपालीजनताको जनादेशलाई उच्च सम्मान गर्दै;

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापनाकालागि अमूल्य जीवन उत्सर्ग गर्नुहुने प्रातः स्मरणीय महान् शहीदहरू प्रतिश्रद्धासुमन, आन्दोलनको नेतृत्व गर्नुहुने अग्रजहरू प्रति उच्च सम्मान र बेपत्ता परिवार, घाइते, अपाङ्ग र आन्दोलनमा अमूल्य योगदान दिनुहुने आमजनसमुदाय प्रति हार्दिक आदरभाव प्रकट गर्दै;

नेपाल राष्ट्र र नेपालीजनताको सर्वोपरी हितलाई केन्द्रबिन्दुमा राख्दै;

राष्ट्रियताको सम्बर्द्धन, सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको सुदृढीकरण, राजनीतिक स्थायित्व, सुशासन, विकास र समृद्धिका जनचाहना एवं समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको राष्ट्रिय आकाङ्क्षा पूरा गर्ने सङ्कल्पका साथ;

नेपालको संविधान, प्रचलित कानून र नियमहरू, संसदका सुझाव तथा नीतिगत मार्गदर्शन, सरकारमा सहभागीदलहरूका घोषणापत्रमा उल्लेखित साक्षात्विषयहरू एवं मुख्य राष्ट्रिय विषयहरूमा संवादबाट निकालिने सहमतिका निष्कर्षहरूलाई सरकार सञ्चालनका मुख्य आधार बनाउने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दै;

वर्तमान सरकार गठनमा सहभागीहामी नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले), नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र), राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी, राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी, जनता समाजवादी पार्टी-नेपाल, जनमत पार्टी र नागरिक उन्मुक्ति पार्टी देहायबमोजिमको नीतिगत प्राथमिकता र न्यूनतम कार्यक्रम सार्वजनिक गर्दछौं :

१ नागरिकता र नेपाली पहिचान

कुनै पनि नेपाली नागरिक नागरिकता प्रमाणपत्र पाउनबाट र नागरिकका अधिकार उपभोग गर्नबाट बञ्चित हुनु नपरोस् भन्ने सुनिश्चित गर्ने । यसकालागि-

- सरकारले पूर्णता पाएको छ महिनाभित्र नेपाली नागरिकका सन्तानले नागरिकता पाउने अवस्थाको अन्त्य गर्ने ।
- संसदको अधिवेशनबाट यथाशीघ्र नागरिकतासम्बन्धी अन्य समस्या समाधान गर्ने ।
- सबै नेपालीलाई एक वर्षभित्र राष्ट्रिय परिचयपत्र वितरण गरिसक्ने ।

२ नीतिगत र संरचनागत सुधार

सुशासन, प्रभावकारी सेवाप्रवाह र समृद्धिको अभियानमा बाधक रहेका नीति, ऐन तथा संरचना फेर्ने, अति राजनीतिकरणका कारण असक्षम बनेका राज्यका विभिन्न संस्थाहरूलाई पुनर्संरचना गरी सक्षम र व्यावसायिक बनाउने,

राज्यकानिकायहरूबीचअन्तर्निकाय समन्वयको प्रभावकारी व्यवस्था गर्ने र कार्यसम्पादनको सुनिश्चितताकालागिप्रभावकारी अनुगमन गर्ने । यसकालागि -

- अधिकार सम्पन्नउच्चस्तरीय आयोग गठन गरी त्यसको सुझाव र सिफारिसअनुरूपन्यायपालिकामासंरचनगत परिवर्तन र सुधार गर्ने एवं आमनागरिकहरूले सहज, छरितो र निष्पक्षन्यायपाउने सुनिश्चित गर्ने ।
- नागरिक प्रशासन र सुरक्षानिकायलाई सक्षम, व्यावसायिक र जनताप्रतिउत्तरदायीबनाउन विज्ञ सम्मिलितउच्चस्तरीय कार्यदल गठन गरी त्यसको प्रतिवेदनअनुरूप व्यापक सुधार प्रक्रिया अगाडि बढाउने ।
- संसदको पहिलो अधिवेशनबाट कम्तीमा एक दर्जन नयाँ ऐन तर्जुमा या विद्यमान ऐनमा समयानुकूल परिमार्जन गर्ने:
 - सार्वजनिकखरिद ऐन
 - राष्ट्रिय महत्वकापूर्वाधार आयोजनाको शीघ्र कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित ऐन (आवधिक ऐन)
 - नागरिकता सम्बन्धी ऐन
 - सार्वजनिकयातायात सेवा ऐन
 - स्थानीयप्रशासन ऐन
 - सङ्घीय निजामती सेवा ऐन
 - स्वास्थ्य सेवा ऐन (गुणस्तरीय र पहुँचयोग्य स्वास्थ्य सेवाप्रवाहकालागि)
 - शिक्षा सेवा ऐन (गुणस्तरीय र रोजगारमुखीशिक्षाकालागि)
 - छाता विश्वविद्यालय ऐन
 - विदेशमाबस्ने नेपालीहरूको मताधिकार सुनिश्चित गर्ने र विद्युतीयमतदानलगायतविषयलाई समावेश गर्ने व्यवस्थासहितको एकीकृत निर्वाचन ऐन
 - ई-गभरनेन्स (सरकारी काममा डिजिटल प्लेटफर्मको प्रयोग) सम्बन्धी ऐन

३ लोकतन्त्र, सुशासन र गुणस्तरीय सेवा

लोकतन्त्रलाई जीवन-पद्धति र जीवन-मूल्यकारूपमा स्थापित गर्न, लोकतन्त्रजनताले पाँचवर्षमा आफूले चाहने प्रतिनिधि रोज्ने व्यवस्थामात्रनभएर राज्य र जनताकाबीचमाअन्योन्याश्रित सम्बन्धभएको उन्नतप्रकारको शासन प्रणाली हो भन्ने मान्यतालाई स्थापित गर्न र संविधानकाप्रबन्धहरूलाई कार्यान्वयनगर्दै 'सबैलाई अधिकार, अवसरमा सबैको समानपहुँच, समानताको प्रत्याभूति, सबैलाई सामाजिकन्याय, सुरक्षातथा सम्मानको ग्यारेण्टी' भएको परिपूर्ण लोकतन्त्र स्थापित गर्ने । यसकालागि-

- भ्रष्टाचार र अख्तियारको दुरुपयोगसँग जोडिएका विषयको छानविन र अनुसन्धान गरी कुनै पनि कालखण्डमा भएका भ्रष्टाचार र जो कोही भ्रष्टाचारीमाथिकानूनीकारबाही अगाडि बढाउने । भ्रष्टाचारी एक दिनकानूनको कठघरामापुग्नेछ, भन्ने विश्वास नेपाली समाजमा स्थापित गर्ने ।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धानआयोगजस्तानियामकनिकायलाई कानून, जनशक्ति, स्रोत र साधनसहितअधिकार सम्पन्नबनाई भ्रष्टाचार नियन्त्रण र सदाचारको प्रत्याभूति गर्ने ।
- सार्वजनिकखरिद अनुगमनकार्यालय र राष्ट्रिय सतर्ककता केन्द्रलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाउनआवश्यक सुधार गर्ने ।
- 'सरल र सहज सार्वजनिक सेवा'को प्रबन्ध गर्न सेवाग्राहीलाई अहिले भोग्नुपरेको लाइनको सास्तीबाट मुक्त गराउने । सरकारी सेवाहरू अनलाइन प्रणालीमार्फत् उपलब्ध गराउने । सरकारी सेवाहरू तोकिएको समयमाउपलब्ध गराउन 'टाइम कार्ड' प्रणाली लागू गर्ने ।
- फरक/फरक कार्यालयमानागरिकतालगायत डकुमेन्ट पटक-पटक बुझाउनु पर्ने भन्कटलाई हटाउन राष्ट्रिय परिचयपत्रलाई प्रचलनमाल्याउने । नागरिक एपलाई सुदृढ गरी त्यसैमार्फत् अन्य सबै प्रकारको सेवाउपलब्ध गराउने डिजिटल प्रबन्ध सुनिश्चित गर्ने ।
- स्थानीयतहले लिँदै आएको पञ्जीकरणसम्बन्धी सबै शुल्क हटाउन आवश्यकव्यवस्था गर्ने ।
- महङ्गी नियन्त्रण गर्ने । कालाबजारी, अखाद्यबस्तुहरूको मिसावट र वस्तु तथा सेवामाहुने सिण्डिकेट प्रणाली अन्त्य गर्ने ।

४दिगो आर्थिक विकास र अर्थतन्त्रको सबलीकरण

- नेपालको समग्र औद्योगिकउत्पादनतथाव्यवसायिक क्षेत्रमाआएको हास, वित्तीय क्षेत्रमा तरलता संकुचन, उच्चव्याजदर, बढ्दो व्यापार घाटा, न्यूनपुँजीगतखर्च, घट्दो राजस्व सङ्कलन, विदेशी मुद्रा सञ्चितीमा परेको दबावतथापुँजीबजारमा आएको गिरावटलगायतका समस्यालाई औद्योगिक, वित्तीय र मौद्रिक नीतिको सामञ्जस्यपूर्ण ढङ्गले कार्यान्वयन गरी अर्थतन्त्रलाई तत्कालगतिशील बनाउने । यसकालागि-
- वित्तीय, मौद्रिक, पुँजीबजार, सहकारी, बीमा र निजीकम्पनीकानिकायहरूबीचआवश्यक समन्वय गरी निजी क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धन गर्न आवश्यकताअनुसार नीतिगत, संस्थागततथाप्रक्रियागत सुधार गर्ने ।
 - राजस्वप्रशासनलाई थपचुस्त, दुरुस्त तथा करदातामैत्रीबनाउने । कर छली, आयातमान्युनविजकीकरण, चोरी पैठारी, तस्करी तथा हुण्डी कारोबारजस्तागतिविधिको अन्त्य गर्ने । कर प्रणालीलाई थपप्रगतिशीलतथाव्यवसायमैत्रीबनाउने । करका दरहरू हेरफेर गर्दा व्यवसायिक तटस्थता कायम गर्ने ।

- आर्थिक स्थायित्वकायम गर्न औद्योगिकनीति, सरकारी वित्तनीति, राजस्वनीति र मौद्रिकनीतिबीचतादात्म्यताकायम गर्ने । सरकार, निजी क्षेत्र, सहकारी तथा सामुदायिक क्षेत्रको सहभागितामाद्रुतविकासको वातावरण सिर्जना गर्ने ।
- सार्वजनिकखर्चमा मितव्ययिताकायम गर्ने । यस आर्थिक वर्षका लागि सवारी साधनखरिदलगायतकार्यालय सञ्चालनखर्च कटौती गर्ने । विशेष अवस्थामाबाहेक चालु आर्थिक वर्षमायाँ सार्वजनिकनिकायखोल्न रोक लगाउने र दोहोरो भूमिकाभएकाअनावश्यक संरचनाहरू खारेज गर्ने ।
- पूर्वाधारको क्षेत्रमा सञ्चालितअधुरा आयोजनाकार्यान्वयनमातीव्रतादिने । ठेक्कापट्टाको निर्णय प्रक्रिया छिटो, छरितो, पारदर्शी र जवाफदेहीबनाउने ।
- बाट्यलगानीआकर्षित गर्न र त्यसमा देखिएकाअवरोधहरू हटाउन आवश्यककानुनी, प्रक्रियागततथा प्रणालीगत सुधार गर्ने । विनिमय दर जोखिमव्यवस्थापन गर्न भरपर्दो हेजिङ्ग सेवाको सुरुवात गर्ने र देशको सार्वभौम साखमूल्याङ्कन (सोभेरन क्रेडिट रेटिङ) यथाशीघ्र अधि बढाउने ।
- वैदेशिकव्यापारमा आएको शिथिलतालाई सम्बोधन गर्न विदेशीविनिमय, राजस्व, सरकारी अनुदान, बैंक कर्जा तथा बाणिज्य नीतिमाव्यापक सुधार गर्ने । निर्यात बृद्धिलाई भुक्तानी सन्तुलनको मुख्यआधार बनाउने । आन्तरिक उत्पादनमा जोड दिने र आयातनियमनतथानिर्यात प्रवर्द्धनका रणनीति कार्यान्वयनबाट व्यापार घाटा कमगर्दै लाने ।
- दैनिकउपभोगकावस्तुहरूको आपूर्ति सहजतुल्याउने । कालो बजारी गर्ने, कृत्रिमअभावसिर्जना गर्ने, नापतौलमा ठग्ने तथा गुणस्तरहीनवस्तुको बिक्रीवितरण गर्नेहरू माथि सख्त कारबाही गर्ने । सार्वजनिक संस्थानबाट आपूर्ति हुने सबै प्रकारका वस्तु र सेवाको मूल्यउचिततहमा राख्ने । बजार अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउंदै उपभोक्ताहितलाई सर्वोपरी प्राथमिकतादिने ।
- सम्पत्ति शुद्धीकरण तथाआतंकवादीक्रियाकलापमावित्तीयलगानीनिवारण जोखिमन्यूनीकरण गर्न सो सम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति कार्यान्वयन गर्न कानूनको संशोधन गर्ने । यससम्बन्धी अनुसन्धान र अनुगमन गर्ने निकायको स्वायत्तता र क्षमताअभिवृद्धि गर्ने । अनौपचारिक आर्थिक गतिविधिलाई औपचारिक क्षेत्रमाल्याउने ।
- कृषितथावन, उद्योग, पर्यटन, ऊर्जा, सूचनाप्रविधि र भौतिकपूर्वाधारलाई आर्थिक बृद्धिको प्रमुख सम्वाहकका रूपमाविकास गर्ने । संघ, प्रदेश, स्थानीयतह, निजी क्षेत्र, विकास साभेदार, वित्तीय क्षेत्रसहितको सहभागितामाआगामी ५ वर्षमा आर्थिक बृद्धिदर दुई अंकको नजिक पुऱ्याउने ।

५ मेक इन नेपाल : काम-रोजगारी-उच्चमशीलता र स्वदेशीउत्पादन

स्वदेशीउत्पादन र स्वदेशीउपभोगलाई प्रोत्साहन गर्ने,राष्ट्रिय पुँजीको विकास गर्ने र मुलुकलाई आर्थिक रूपमाआत्मनिर्भर बनाउने ।यसकालागि 'मेक इन नेपाल'अभियान

सञ्चालनगर्ने । स्वदेशीकच्चापदार्थमा आधारित र आयातप्रतिस्थापन गर्ने प्रकृतिकाउपभोग्यवस्तुहरूको उत्पादनमाजोड दिने । यसकालागि-

- स्वदेशमाउत्पादनहुने खाद्यवस्तु, जुत्ता, औषधी, सिमेन्टजस्ता वस्तुहरूको उत्पादन र उपयोगलाईप्राथमिकतादिने । उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न सहकारी तथानिजी क्षेत्रलाई कर, विद्युतमहसुलतथा ऋणमा उपयुक्तव्याजअनुदानदिने ।
- भन्सार नियमनका माध्यमबाट समेत स्वदेशीउद्योग र उत्पादनलाई संरक्षण गर्ने ।
- रोजगार बैंक, स्टार्टअप कोष र व्यवसाय कोरले केन्द्र (विजनेश इन्कुवेशन सेन्टर) को स्थापना गरी मेक इन नेपाल र मेड इन नेपालअभियानलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।
- काम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका प्रबन्धबाट सबैका लागि काम र नियमितकमाइ सुनिश्चित गर्ने । रोजगारी सिर्जना हुने क्षेत्रमा राज्यको लगानी बढाउने ।
- कृषिमाआधारित उद्योग, प्राकृतिक स्रोतमाआधारित उद्योग र ज्ञान तथाउच्चप्रविधिमाआधारित उद्योगको विकास गरी औद्योगिकउत्पादन बढाउने र निकासी वृद्धि गर्ने ।
- उद्यमीव्यवसायीहरूलाई पूँजी परिचालन गर्न अनुकूलवातावरण बनाइपूँजीको अभावमाउद्यमशीलतानिरुत्साहितहुने अवस्थाको अन्त्य गर्ने । रोजगारी र उद्यमशीलताउन्मुख स्वरोजगारीकालागि सीप, पूँजी र व्यावसायिकतालिमदिने र सुरुआतीव्यवसाय गर्न चाहिने बिउपूँजी (सिड-मनी) सहुलियतपूर्ण व्याजदरमा उपलब्ध गराउने ।
- व्यवसायिक र लगानी मैत्रीवातावरण निर्माणका लागिनीतिगत र संरचनागत सुधारको कामतीव्र पार्ने । गैरआवासीय नेपालीहरूले नेपालमा सहजतरिकाले लगानी गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने ।
- ब्यापारघाट र असन्तुलनकमगर्दै अन्त्य गर्ने, आयातन्यूनीकरणका लागिआन्तरिक उपभोग्यवस्तुहरूको उत्पादनएवं उत्पाकत्व वृद्धि गर्ने र निर्यात प्रवर्धनकालागिविविध क्षेत्रमानिर्यात योग्यवस्तुहरूको उत्पादन र गुणस्तर वृद्धि गर्ने ।
- सरकारी स्वामित्वकाबन्दअवस्थामा रहेका रुग्ण उद्योगहरूलाई संभाव्यताकाआधारमा सार्वजनिकनिजि साभेदारीको अवधारणा अनुरूपकानुनीव्यवस्था गरी पुनः सञ्चालनमाल्याउने ।
- औद्योगिकविकासकालागिआवश्यकपूर्वाधार निर्माणको कार्यलाई तीव्रतादिने । उद्योग व्यवसायदर्ताका लागि सुरुकै बिन्दुबाट सबै प्रकारका स्वीकृतिहरू उपलब्धहुने कुराको सुनिश्चित गर्न टाइमकार्डको व्यवस्था गर्ने :
 - निवेदन परेको सात दिनभित्र स्वीकृतिदिने,
 - स्वीकृतिदिननसकिने भए कारण खोली स्वीकृत नहुने जानकारी दिने,

- स्वीकृतिकालागिथप समय लाग्ने भए के कारणले कति समय लाग्ने हो सो खुलाई जानकारी दिने,
- निर्धारित समयभित्र स्वीकृतिदिने कर्मचारीलाई सजाय गर्ने कानूनीव्यवस्था गर्ने ।
- दर्ता र सेवा सुविधामाहुने ढिलासुस्ती, अनुचितकार्य तथाअनियमितताको अन्त्य गर्ने ।
- स्वरोजगारी, स्टार्टअप र विभिन्नव्यवसायले सिर्जना गर्ने रोजगारी मापनकालागि 'जबमिटर' को व्यवस्था गर्ने ।

६ गुणस्तरीय शिक्षा रशैक्षिकपूर्वाधार

सबैको समानपहुँचभएको र राष्ट्र, समाजतथाजीवनसंग जोडिएको गुणस्तरीय शिक्षानीतिअवलम्बनगर्दै 'पूर्ण साक्षर देश र उद्यमशीलशिक्षितयुवा'को नीतिकार्यान्वयन गर्ने । यसकालागि-

- निःशुल्कतथाअनिवार्य शिक्षासम्बन्धी ऐन तथानियमावलीको मर्म र भावनाकार्यान्वयन गरी नागरिकको शिक्षापाउने अधिकार सुनिश्चित गर्ने ।
- आगामीदुई वर्षमा देशलाई पूर्ण साक्षर बनाउने ।
- सबै पालिकामाप्राविधिकधारका विद्यालय सञ्चालनगर्ने ।
- शैक्षिक सत्र सुरु हुनअगावै विद्यार्थीका हातमाअनिवार्य रूपमा पाठ्यपुस्तकउपलब्ध गराउने ।
- शिक्षण पेशालाई मर्यादितबनाउने । विद्यालयमाआवश्यकभौतिकपूर्वाधार निर्माण गर्ने । अपाङ्गताभएकाविद्यार्थीलाई विशेष सुविधा र शिक्षाको प्रबन्ध गर्ने । विद्यालयमाउपयुक्त शैक्षिकवातावरण सुनिश्चित गर्ने ।
- विश्वविद्यालयहरुमाहाल देखा परेका समस्याको तत्काल समाधान गर्ने । निर्वाध पठनपाठनका लागिउपयुक्तवातावरण निर्माण गर्ने । उच्चशिक्षानिम्तिविदेश जानुपर्ने बाध्यकारी अवस्थाको अन्त्य गर्ने । सरकारी अनुदानबाट लाभान्वितविद्यालय, महाविद्यालय र विश्वविद्यालयलाई रोजगारी केन्द्रितशिक्षामा जोड दिँदै स्तरीकरण गर्ने ।
- मदन भण्डारी विज्ञान तथाप्रविधिविश्वविद्यालयको स्थापना र सञ्चालन सम्बन्धीकार्यलाई तिब्रताका साथ अघि बढाउने ।
- विद्यालय, प्राविधिकशिक्षालयतथाउच्चशिक्षाको पाठ्यक्रमपुनरावलोकन गरी शिक्षालाई जीवनउपयोगी, आधुनिक, विज्ञान प्रविधि केन्द्रित र व्यावसायिकबनाउने । शिक्षालाई अनुसन्धानमुखीबनाउने ।
- सरकारी र निजी क्षेत्रको शैक्षिक गुणस्तर र उत्पादनमा रहेको अन्तरलाई न्यूनीकरण गर्दै सबै शिक्षण संस्थामा समस्तर कायम गरी गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति गर्ने ।

- सार्वजनिकविद्यालयशिक्षामाव्यापक सुधार गरी नमूनाको रूपमाविकास गर्ने । शिक्षा क्षेत्रको बृहतगुरुयोजनातयार पारी आमूल परिवर्तनको प्रत्याभूतिदिने ।

७ स्वस्थ नेपाली, निरोगी नेपाल

निरोगी नेपालको अवधारणा र स्वास्थ्यसम्बन्धी मौलिकअधिकारको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने । यसकालागि-

- सबै नागरिकमा निरोगी रहने उपायबारे सचेतनाअभिवृद्धि गर्ने । सबै पालिकामाआधारभूत स्वास्थ्य सुविधा पुऱ्याउने ।
- ६० वर्षभन्दामाथिकानागरिककालागिउच्च रक्तचाप र मधुमेहजस्तानसर्ने रोगको निःशुल्क परीक्षण तथाऔषधीउपलब्ध गराउने । प्रभावकारी स्वास्थ्यबीमाकार्यक्रममार्फत् नागरिकको स्वास्थ्योपचार सहजबनाउने । स्वास्थ्य बीमा सुविधाप्राप्त गर्न सेवाग्राहीहरूले भोग्नु परेका झन्झट तत्काल हटाउने ।
- सबै पालिकामाआधारभूतअस्पताल र प्रदेशहरूमा विशिष्टीकृत अस्पतालनिर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- महिनावारी हुने उमेर समूहका सम्पूर्ण महिलाकालागि गुणस्तरीय स्यानिटरी प्याड वाअन्य वैकल्पिक साधनखरिद गर्न वार्षिक रु १ हजार ५ सय उपलब्ध गराउने ।
- प्रसूतिहुने शतप्रतिशतमहिलाको गर्भावस्थाको नियमित स्वास्थ्यजाँचतथादक्ष स्वास्थ्यकर्मीको सहयोगमा स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रसूति सेवा सुनिश्चित गर्ने । ग्रामीण तथादुर्गम क्षेत्रका जोखिममा परेका गर्भवतीतथा सुत्केरी महिलाको निशुल्कआपत्कालीन उद्धार गर्न हवाईएम्बुलेन्स र एम्बुलेन्सको थपव्यवस्था गर्ने ।
- सबै बालबालिकालाई पूर्ण खोप सुनिश्चित गर्ने । अधिकांश रोगको उपचार स्वदेशमा नै हुने प्रबन्ध गर्ने ।
- आमनागरिकमाचिकित्सा सेवा पुऱ्याउनचिकित्सकहरूको संख्या बढाउने । चिकित्सकतथा नर्सलाई सरकारी सेवामाआकर्षित गर्न विद्यमान सेवा सुविधामापुनरावलोकन गर्ने र साप्ताहिक ४० घन्टाभन्दा बढी अवधि सेवाप्रदान गर्ने चिकित्सकतथा स्वास्थ्यकर्मीलाई अतिरिक्त सुविधाप्रदान गर्ने । स्वास्थ्यकर्मी लगायत विशिष्टीकृत सेवाकाश्रमिकहरूका सरोकारलाई संवोधन गर्न श्रम ऐनमाआवश्यक संशोधन गर्ने ।
- सरकारी, सामुदायिक र निजी क्षेत्रबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरीयता सुनिश्चितताकालागिअधिकार सम्पन्ननियमनकारी निकाय राष्ट्रिय प्रत्यायनप्राधिकरण (नेशनल एक्रिडिटेसन अथोरिटी), रोग नियन्त्रण केन्द्र तथाखाद्यतथाऔषधीनियमनप्राधिकरण बनाई स्वास्थ्य सेवाको नियमन गर्ने ।
- महिलाको सुरक्षितमातृत्वतथाप्रजननअधिकार सम्बन्धी ऐनलाई यथाशिघ्र कार्यान्वयन गर्न नियमावलीतथाकार्यविधिनिर्माण गर्ने ।

८ खाद्य, आवास र खानेपानी

खाद्य, आवास र खानेपानीजनताको मौलिकहकको रूपमा स्थापित गर्ने । 'कोहीभोकै पर्दैन, भोकले कोहीमर्दैन' को अवधारणा लागू गर्न कृषिउत्पादन बृद्धि र आपूर्तिमा व्यापक सुधार गर्ने । यसकालागि-

- सबै पालिकामाखाद्य भण्डार स्थापना गर्ने र सबै प्रदेशमाखाद्य गुणस्तर मापनतथानिर्धारण प्रयोगशाला स्थापना गर्ने ।
- कामकालागिखाद्यान्नतथानगदकार्यक्रमबाट प्रतिवर्ष एक लाख परिवार र प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमबाट प्रतिवर्ष तीनलाख परिवारलाई खाद्यसुरक्षाप्रदान गर्ने ।
- कुनै पनि नेपालीनागरिक सडक मानवको अवस्थामा रहननपर्ने सुनिश्चित गर्ने ।
- आवासविहीनलाई सुरक्षितआवास र मर्यादितजीवनउपलब्ध गराउने । जनताआवास तथा सुरक्षितआवासकार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।
- 'एक घर एक खानेपानीको धारा'कार्यक्रम संचालन गरी सबै नागरिकको घरमा स्वच्छ खानेपानी पुऱ्याउने ।
- सबै परिवारलाई मासिक १० हजार लिटरसम्म पानीनिःशुल्कउपलब्ध गराउने । लिफ्ट प्रविधिबाट सञ्चालितखानेपानीहरूको विद्युत् डिमाण्ड शुल्क हटाउने ।

९ कृषिक्षेत्रको रूपान्तरण

कृषिलाई आर्थिक बृद्धि, रोजगारी सिर्जना, गरीबीनिवारण, औद्योगिकीकरण र निर्यात व्यापार अभिवृद्धिको प्रमुख क्षेत्रका रूपमाविकास गर्ने । कृषिक्षेत्रको आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण गर्न उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी कृषिउत्पादनमाआत्मनिर्भर हुन, कृषकको आय र जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन र निकासी बृद्धि गर्न प्रधानमन्त्री कृषिआधुनिकीकरण परियोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने । यसकालागि-

- सबै कृषियोग्यभूमिमा सिँचाई सुविधापुग्नेगरी सिँचाईआयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गर्ने । आगामीतीनवर्षमा सतहतथाभूमिगत सिँचाईबाट तराई-मधेसको थपतीनलाख हेक्टर जमीनसिञ्चित गर्ने ।
- सिँचाईलाई वर्षायामको बिजुली महसुलमा ५० प्रतिशत र हिउँदयामको बिजुलीमा २५ प्रतिशत छुट दिने ।
- कृषिआधारित उद्योगमा सङ्लग्नहुने युवातथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका नेपालीहरूलाई ऋण तथा सहूलियतकास्किमहरू ल्याउने । भूमी बैंकको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने ।
- मलकारखाना स्थापना गर्ने । मलखरिद व्यवस्थामाआवश्यक परिमार्जन गरी कृषकलाई समयमा नै सुपथमूल्यमामल र बीऊउपलब्ध गराउने । कृषिप्राविधिक सेवा खेतबारी र फर्ममा नै पुऱ्याउने ।
- माटो जाँच गरी उर्वराशक्तिमा गुणात्मक सुधार गर्ने । किटनाशक औषधि, कृषिऔजार र उपकरणको अभावहुनदिने ।

- कृषिउपजको समर्थन मूल्यतोक्ने र व्यावसायिकउत्पादनकर्तासँग अग्रिम कृषिउपजखरिद सम्झौता गर्ने । कृषिउपजको बीमाको व्यवस्था गर्ने ।
- रैथाने उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने, जड्क फुडको उपभोग नियन्त्रण गर्ने र खानपिन र आहारबिहारमा सुधार ल्याउने ।

१० ऊर्जा विकास

विद्युत् उत्पादनविस्तारमार्फत् आर्थिक वृद्धिदर बढाउने, विद्युतीकरणमार्फत् आमनागरिकको जीवन सहजतुल्याउने, इन्धनमाथिको परनिर्भरतान्यून गर्ने, मुलुकको औद्योगीकरणमा टेवा पुऱ्याउने र नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोगमार्फत् वातावरणमा सुधार ल्याउने । यसकालागि-

- गार्हस्थ उपभोगकानिमित्त वर्षायाममासासिक ५० युनिट र हिउँदयाममासासिक ३० युनिट विद्युतनिःशुल्कउपलब्ध गराउने ।
- ५ वर्षमा विद्युतउत्पादनक्षमता ६५०० मेगावाट र प्रतिव्यक्तिविद्युतखपत७०० किलोवाट घण्टा पुऱ्याउने । विद्युत् महसुललाई सर्वसाधारणले व्यहोर्नसक्ने गरी समायोजन गर्ने । दुई वर्षभित्रविद्युतमापहुँचहुने जनसङ्ख्या सत्प्रतिशत पुऱ्याउने ।
- निर्माणाधीन जलविद्युतआयोजनाहरू समयमै सम्पन्न गरी जलविद्युतनिर्यातमा वृद्धि गर्ने र राष्ट्रिय आय बढाउने ।
- वैकल्पिकऊर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

११ मर्यादितश्रम र सामाजिक संरक्षण

श्रमको सम्मान, मर्यादितकाम, न्यायोचितज्याला, सामाजिक सुरक्षाएवम् असलऔद्योगिक श्रम सम्बन्धलाई श्रम नीतिकाआधारभूतमान्यताका रूपमा स्थापित गर्ने । मजदुर, किसान, श्रमजीवि र विपन्नवर्गलाई समृद्धिको केन्द्रमा राख्ने । यसकालागि-

- गर्भावस्थामापोषण र स्वास्थ्य परीक्षण, बाल्यावस्थामाबालसंरक्षण अनुदान, विद्यालय उमेरमा निःशुल्कशिक्षा र दिवाखाजा, वयस्क उमेरमा कामको ग्यारेन्टी र न्यूनतमज्यालातथा वृद्ध अवस्थामा सामाजिक सुरक्षाभत्ताको प्रबन्ध गरी हरेक व्यक्तिलाई गर्भावस्थादेखि वृद्धावस्थासम्म राज्यद्वारा सुरक्षादिने ।
- ज्येष्ठ नागरिक, दलित, एकलमहिला, अपाङ्गताभएकाव्यक्ति, लोपोन्मुखजातितथालक्षितवर्ग र क्षेत्रकाबालबालिका गरी पाँचवर्षमा ६० लाखले सामाजिक सुरक्षाभत्तापाउने व्यवस्था गर्ने ।
- स्वदेश तथाविदेशमा, ज्याला रोजगारी तथा स्वरोजगारीमा रहेका सबैलाई योगदानमाआधारित सामाजिक सुरक्षाको दायरामा समेट्ने । प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमअन्तर्गत पालिकामा रहेको रोजगार सूचना केन्द्रमार्फत् श्रमिकपञ्जीकरणको प्रणाली सुरु गरी श्रमजीवीहरूको तथ्याड्क दुरुस्त राख्ने । आर्थिक वृद्धिका आधारमा सबै प्रकारका भत्ता वृद्धि गर्ने र पाँचवर्षको अवधिमान्यन्यूनतमज्यालामासासिक रु २५ हजार पुऱ्याउने ।

- वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित र मर्यादित बनाउने । विभिन्न देशमा कार्यरत श्रमिकहरूको सेवाकाशर्त र सुविधाहरू नेपाली श्रमिकको हितअनुकूल हुने गरी नवीकरण तथा परिमार्जन गर्न विशेष पहल गर्ने । अनौपचारिक रूपमा वैदेशिक रोजगारीमा गएका या सम्बन्धित मुलुकको कानूनसँग मेल नखाने गरी बसिरहेकालाई वैधानिक हैसियतमा रूपान्तरण गर्न पहल गर्ने ।
- वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको समस्या सुनुवाइका लागि हटलाइन सेवासहितको सहयोग सेल गठन गर्ने । उनीहरूको उद्धार लगायत आवश्यक अन्य सहयोग गर्ने । यसका लागि वैदेशिक रोजगार कल्याणकारी कोषसञ्चालन नियमावलीमा समयानुकूल सुधार गर्ने ।

१२ सार्वजनिक यातायात र सडक पूर्वाधार

यातायात र सडकलाई आर्थिक विकासका पूर्वाधार, आपूर्ति व्यवस्थाका मेरुदण्ड, नागरिकले पाउने सुविधा एवं समुदाय-समुदायबीचको अन्तरसम्बन्धको माध्यमका रूपमा विकास गर्ने । यसका लागि-

- हरेक जिल्ला सदरमुकामलाई रणनीतिक सडक सञ्जालमा जोड्ने । २ वर्षभित्र सबै पालिकाका केन्द्र जोड्ने पक्की सडक निर्माण गर्ने । निर्माणाधीन राष्ट्रिय राजमार्ग र रणनीतिक सडकहरू ५ वर्षभित्र सम्पन्न गर्ने । भौगोलिक विकटताले सम्भव नभएका बाहेक आधा घण्टाभित्रको दूरीमा सबै गाउँबस्तीलाई सडकको पहुँचमा पुऱ्याउने ।
- यातायात व्यवस्थापन प्राधिकरण गठन गरी समग्र यातायात व्यवस्थापनको सहजीकरण, अनुगमन र नियमन गर्ने गरी सार्वजनिक यातायात प्रणालीको विकास गर्ने । यातायात व्यवस्थापनमा डिजिटल प्रणाली लागू गर्ने ।
- सम्भावित सवारी दुर्घटनास्थल र बारम्बार सवारी दुर्घटना भइरहेका सडकहरू पहिचान गरी त्यस्ता सडकहरूको प्राथमिकताका साथ मर्मत सुधार गर्ने । आवधिक रूपमा सवारी चालकको स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने र सवारी साधनको मेकानिकल टेष्ट गर्ने व्यवस्थालाई अनिवार्य बनाउने ।
- भयावह बनिरहेको सडक दुर्घटनाका कारणहरूको गहन अनुसन्धान गरी आवश्यक सुझाव दिने उच्चस्तरीय कार्यदल गठन गर्ने ।
- सडक यातायात, रेल, जलमार्ग र हवाई सबै योजनालाई समेट्ने गरी एकीकृत राष्ट्रिय यातायात गुरु योजना तयार गर्ने ।
- हुलाकी राजमार्ग, मध्यपाहाडी राजमार्ग, मदन भण्डारी राजमार्गका साथै उत्तर दक्षिण जोड्ने रणनीतिक महत्वका सडक पूर्वाधार निर्माणलाई उच्च प्राथमिकता दिने ।
- राजमार्गहरूमा गुणस्तरीय खानपिनसहितको रेस्ट एरियाको प्रबन्ध गर्ने ।

१३ वैज्ञानिक भूमिव्यवस्थापन र सुकुम्बासी समस्या समाधान

भूमिमाकिसानहरूको सहजपहुँचउपलब्ध गराउन, भूमिको वैज्ञानिक व्यवस्थापनमार्फत् यसको सही सदुपयोग गर्न र आवाससम्बन्धी मौलिकहककार्यान्वयनको सुनिश्चित गर्न आवश्यकप्रक्रिया अगाडि बढाउने । यसकालागि-

- भूमिको डिजिटल नापी पूरा गर्ने । भूमिको प्रकृति, स्वरूप र सम्भावनाका आधारमा भूउपयोग गर्ने । निर्माण भइसकेका संरचनाको सम्भव सुधार र उपयुक्तविकल्पको योजनासहितभूउपयोग नीति र कानूनको कार्यान्वयन गर्ने ।
- सार्वजनिक र सरकारी जग्गामाथिको अतिक्रमण हटाउने, रोक्ने ।
- दुई वर्षभित्र सुकुम्बासी, मुक्तहलिया, मुक्तकमैया र अव्यवस्थितबसोवासीको समस्या समाधान गर्ने । भूमिव्यवस्थाको संरचनामाअन्तरनिहीत समस्याहरूको दिगो समाधानकालागि 'राष्ट्रिय भूमिआयोग' गठन गर्ने ।

१४ सूचनाप्रविधि

आधुनिक सञ्चारमार्फत् जनताको सुसूचितहुने अधिकारको प्रत्याभूति गर्ने, प्रविधिमार्फत् शिक्षा, स्वास्थ्य, उत्पादनलगायतजीवनका सबै क्षेत्रलाई सहजतुल्याउने र रोजगारीकाअवसर सिर्जना गर्ने । यसकालागि-

- सबैका लागि सूचनातथा सञ्चार सुविधा सस्तो, सहज र भरपर्दो बनाउने । फाइभजीप्रविधिप्रयोगमाल्याउने ।
- इन्टरनेटलगायतका सूचनाप्रविधिकाअत्याधुनिकपूर्वाधारहरू तयार गर्ने । डिजिटल नेपालफ्रेमवर्कलाई आवश्यक परिमार्जनसहितकार्यान्वयन गर्ने । सार्वजनिक सेवा र उत्पादनका क्षेत्रमा डिजिटल प्रविधिको प्रयोग बढाउने । डाटा सर्भरमा आत्मनिर्भरताकायम गर्ने र साइबर सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने
- विद्यालय, अस्पताल, सरकारी कार्यालय, वित्तीय संस्था, सपिङ् कम्प्लेक्सलगायत सार्वजनिक सेवाप्रवाहहुने सार्वजनिक स्थलहरूमाब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट सुविधानिःशुल्क गर्ने ।
- सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई सरल, सहज र प्रभावकारी बनाउन सूचनाप्रविधिको प्रयोगमातीव्रताल्याउने । गैरकानुनीकाम कारवाही र भ्रष्टाचार अन्त्य गर्न प्रविधिको अधिकतम सदुपयोग गर्ने ।
- कृषिकार्य, बजार मूल्य सूचना, रोजगारीकाअवसर, राज्यले दिने सहूलियततथा सुविधा, जनस्वास्थ्य, मौसम तथाविपद्सम्बन्धीजानकारी नियमितरूपमानागरिक एप्स लगायतकाएपमार्फत उपलब्ध गराउने ।
- राज्यले उपलब्ध गराउने सामाजिक सुरक्षा, अनुदान रमलखादलगायत सबै प्रकारको छुट तथा सहूलियतअनलाईन मार्फत तत्कालसार्वजनिक गर्ने ।
- राष्ट्र, लोकतन्त्र, शान्ति, विकास र सामाजिक सद्भावप्रतिजिम्मेवारीसहितको पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रताकायम गर्ने । सञ्चार जगत्लाई गरिमामयबनाउने र सञ्चारकर्मीहरूको हकहितको संरक्षण गर्ने ।

१५ युवा र खेलकुद

युवाहरूलाई सामाजिकजीवनका सबै क्षेत्रमा महत्वपूर्ण साभेदार र सम्बाहकका रूपमा अगाडि बढाउँदै उनीहरूको सर्वतोमुखीविकासकालागिवातावरण निर्माण गर्ने । यसकालागि-

- युवालाई राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिकतथा साँस्कृतिक रूपान्तरणको अभियन्ता र सम्बाहकका रूपमाविकास गर्ने । युवापङ्क्तिलाई राष्ट्रिय जीवनका सबै आयाममा परिचालन गर्ने ।
- खेलकुदविकासकागुरुयोजनासहित खेलकुदकालागिआधुनिकपूर्वाधार निर्माण गर्ने, खेलाडीहरूको सम्मान र वृत्तिविकासकाकार्यक्रमहरू ल्याउने ।

१६ पर्यटन, संस्कृति,सामाजिक सद्भाव र राष्ट्रिय एकता

बहुलता, विविधता र बहुसाँस्कृतिक सामाजिकविशेषतालाई नेपालको पहिचान, गौरव र सम्पदाको रूपमा स्थापित गर्ने । पर्यटनको समग्र विकासमार्फत् आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने । यसकालागि-

- कोभिड महामारीबाट अत्यधिकप्रभावित पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि सरोकारवालाहरूसँगको परामर्शमा पर्यटन पुनरुत्थानकाकार्यक्रम अगाडि ल्याउने ।
- पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास गर्दै पर्यापर्यटन, साँस्कृतिक पर्यटन र साहसिक पर्यटनको प्रवर्द्धन गरी दिगो पर्यटनको आधार तयार गर्ने । गुणस्तरीय पर्यटकको संख्यामाउल्लेख्य वृद्धि गर्न पर्यटकीय सेवाको विस्तार गर्ने ।
- नेपाली सभ्यता, भाषा, धर्म, संस्कृति र जातजातीको संरक्षण एवम् विकास गर्ने । विविधता र बहुलतालाई नेपालको सम्पदाका रूपमाविकास गर्ने ।
- अन्धविश्वास, रुढी, सामाजिकजातीयविभेद, विकृति-विसङ्गति एवं शोषण अन्त्य गर्ने । अधिकारको सम्मान, सामाजिकन्यायको प्रत्याभूति र सामाजिक सौहार्दता, जातीय सद्भाव र साँस्कृतिक सहचार्यका माध्यमबाट समुन्नत समाजनिर्माण गर्ने ।

१७ वन- वातावरण, जलवायु अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन

जलवायु परिवर्तनले उत्पन्न गरेको जोखिमन्यूनीकरण गर्न, वातावरणको सुरक्षा गर्न र हरित अर्थतन्त्रको विकास गर्ने । यसकालागि -

- जलवायु परिवर्तनका मुद्दालाई अन्तर्राष्ट्रियकरण गर्न, जलवायु सङ्कटले अल्पविकसिततथाहिमाली देशहरूमाउत्पन्न गरेको जोखिमबारे संवेदनशीलताजगाउन र सरोकारवालामुलुकहरूको सञ्जालनिर्माणको पहल गर्न 'जलवायु परिवर्तन, हिमाल र मानवजातिको भविष्य'विषयमा सगरमाथा संवादआयोजना गर्ने ।

- हिमपात, शीतहलर, बाढी-पहिरो, डुवान, आगलागी तथा चट्याङ्गजस्ताविपद्का समयमा तत्काल उद्धार गरी उचित राहत उपलब्ध गराउने, प्रभावितहरूको पुनर्स्थापनाको कार्य शीघ्र संचालन गर्ने ।
- विपद् पूर्वसूचना प्रणालीलाई सुदृढ बनाई जनधनको क्षति हुनबाट जोगाउने ।
- उद्योग, कलकारखाना र विकास पूर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरणमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी वनक्षेत्रको उपयोग गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- फोहरमैलाको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।

१८ महिला सहभागिता, सशक्तीकरण र समावेशिता

लैङ्गिक समानता, समावेशिता र समानताप्रत्याभूत गर्ने एवं महिला सहभागिता र लैङ्गिक समानता सम्बन्धमा आजसम्म हासिल उपलब्धीहरूलाई अभूदिगो, परिणाममुखी र सार्थक तुल्याउने । यसकालागि-

- राष्ट्रिय जीवनका सबै आयाममा महिलाहरूको न्यायोचित सहभागिता सुनिश्चित गर्ने । इतिहासमा महिलाहरूले पुऱ्याएको योगदानको व्यवस्थित अभिलेख राख्ने ।
- शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षालगायत महिलाका संविधानप्रदत्त हकको कार्यान्वयन कालागि विशेष कार्यक्रम ल्याउने । महिलाहरूलाई प्रतिस्पर्धाबाट राज्य संयन्त्रमा स्थापित हुने वातावरणको विकास गर्ने ।
- बालबालिकामाथिको दुर्व्यवहार, महिला हिंसा, मानव बेचबिखन, बलात्कार, बँधुवाश्रम, छुवाछूत, गुण्डागर्दी, लागु पदार्थ दुर्व्यसन, छाउपडी, दाइजो तथा तिलकप्रथाजस्ता सामाजिकविकृति र शोषणका सबै किसिमको सारभूत रूपमा अन्त्य गरी सभ्य समाजको निर्माण गर्ने । बलात्कार सम्बन्धी मुद्दाको द्रूत छिनोफानो गर्न अदालतमा तदनुरूपको व्यवस्था गर्ने ।
- एसिड आक्रमणबाट पीडितहरूको न्याय एवं दोषीहरूलाई कारबाही गर्न यस सम्बन्धी अध्यादेशलाई ऐनमा रूपान्तरित गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- पिछडा वर्ग, वादी, लोपोन्मुख जातिलगायतको उत्थान कालागि विकास समिति गठन गर्ने । यौनिक र लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको अधिकार सुरक्षित गर्ने ।

१९ शान्तिप्रक्रिया र संक्रमणकालीन न्याय

शान्तिप्रक्रियाका बाँकी काम सम्पन्न गरी पीडितहरूलाई न्याय र परिपूरणको व्यवस्था गर्ने र समाजमा मेलमिलापको वातावरण सुदृढ गर्ने । यसकालागि-

- शान्तिप्रक्रिया र संक्रमणकालीन न्याय सम्बन्धी बाँकी काम अविलम्ब सम्पन्न गर्ने । यसकालागि प्रचलित ऐनमा संशोधन गर्ने सम्बन्धमा विगतमा भएको सहमति समेतलाई आधार बनाउने ।
- द्वन्द्वकालमा घाइते तथा अङ्गभङ्ग भएका व्यक्तिहरूलाई उपचार, रोजगारी, स्वरोजगारका अवसर र पुनःस्थापना सम्बन्धी कार्य गर्ने ।
- द्वन्द्वपीडित परिवारलाई क्षतिपूर्ति, पुनःस्थापना र परिपूरणको कार्य सम्पन्न गर्ने ।

- आन्दोलनमा योगदान गर्नेहरूको सम्मानकालागिलोकतन्त्रका योद्धा सम्मानलाई निरन्तरतादिने ।
- तराई/मधेस लगायतका आन्दोलनका क्रममा सरकार र आन्दोलनकारीहरू बीचभएका सम्झौताअनुरूपमुद्दाहरूखारेज गर्ने । अन्यायपूर्ण ढङ्गले बन्दीबनाइएकाहरूलाई कानूनसम्मत ढङ्गले रिहाइ गर्ने ।

२० सङ्घीयता कार्यान्वयन र जनताको हितमा राज्य संयन्त्रको परिचालन

व्यवस्थापिका, कार्यपालिका, न्यायपालिका, संवैधानिक अड्ग र सम्पूर्ण सरकारी तथा सार्वजनिक संयन्त्र नेपाल र नेपालीको हितकालागिकाम गर्ने राष्ट्रिय मूलप्रवाहमा आबद्ध एकअर्काका प्रवर्द्धक हुन् भन्ने आधारभूतशासकीयमान्यताका आधारमा सरकार संचालन गर्ने । यसकालागि-

- सङ्घीयता कार्यान्वयन, प्रदेश तथा स्थानीयतहको सबलीकरण र समानुपातिक र समावेशी प्रणालीको संवैधानिकव्यवस्थालाई प्रभावकारी रूपमाकार्यान्वयन गर्न आवश्यकताअनुसार कानूननिर्माण र परिमार्जन गर्ने ।
- राज्यकातर्फबाट प्रदान गरिने सेवा सुविधाहरू जनताको घरदैलोमा पुऱ्याउनप्रदेश तथा स्थानीयतहलाई वित्तीय, प्रशासनिकतथा संगठनात्मक रूपमा सक्षमबनाउने ।
- संविधानको अनुसूचीमाउल्लेखितक्षेत्राधिकारहरूको कार्यान्वयनकालागि संघ र प्रदेशबाट बन्नबाँकीकानूनहरूयथाशीघ्र निर्माण गर्ने ।

२१ राष्ट्रिय हितको रक्षा, स्वतन्त्रतथा असंलग्नपरराष्ट्र नीतिको अवलम्बन

नेपालको राष्ट्रियता, सार्वभौमसत्ता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता, स्वतन्त्रता, स्वाभिमान र राष्ट्रिय हितको रक्षालाई केन्द्रबिन्दुमा राख्ने । संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापत्र,पञ्चशीलको सिद्धान्त, विश्वशान्तिकामान्यता, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता तथादायित्व र न्यायमाआधारित स्वतन्त्र, तटस्थ र असङ्लग्न परराष्ट्र नीतिअवलम्बन गर्ने । यसकालागि-

- विदेश सम्बन्ध सञ्चालनमा सार्वभौम समानता, पारस्परिक लाभ र सम्मानलाई केन्द्रबिन्दुमा राख्ने । दुवै छिमेकीहरूलगायत सबै मित्रराष्ट्रहरूसँग सन्तुलित, विश्वसनीय र मैत्रीपूर्ण सम्बन्ध सञ्चालन गर्ने । सबैसँग मित्रताकायम गर्ने र कसैसँग पनि वैरभाव नराख्ने मान्यतापालना गर्ने ।
- क्षेत्रीय स्तरमा तनावरहीतमित्रताकानिम्तिकाम गर्ने । सार्क, विमिष्टेक, आईबिबिएनजस्ता संस्थाहरूलाई पुनर्ताजगि र गतिशीलतबनाउनप्रभावकारी भूमिका खेल्ने ।
- नेपालको भौगोलिक अखण्डता, सार्वभौमसत्ता, स्वाधीनता र स्वतन्त्रतालाई थप सुदृढ बनाउने । लिम्पियाधुरा, लिपुलेक, कालापानी, सुस्तालगायतका नेपालीभूमिकाफिर्ता लिनप्रभावकारी कुटनीतिक प्रयासलअगाडि बढाउने । सीमाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।

- नेपालको हित संरक्षण र प्रवर्द्धन हुनेगरी विद्यमान सन्धि-सम्झौताहरूको पुनरावलोकन गर्ने, आवश्यकताअनुसार नयाँ सन्धि-सम्झौताहरू गर्ने ।
- राष्ट्रियता, राष्ट्रिय सुरक्षा, परराष्ट्र सम्बन्ध, प्रमुखआर्थिक विषयएवं रणनीतिक पूर्वाधारलगायतका राष्ट्रका आधारभूतविषयहरूमा राष्ट्रिय सहमतीनिर्माण गर्ने प्रयास गर्ने ।

माथिउल्लेखितनीति, कामतथाकार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनकानिम्ति एक महिनाभित्रै सम्बन्धितमन्त्रालय, विभागएवं निकायहरूबाट विस्तृत कार्ययोजनाबनाई तत्कालकार्यान्वयनप्रक्रिया अघि बढाइनेछ । सो को कार्यान्वयनअवस्थाको प्रभावकारी अनुगमन गरिनेछ ।

उच्चस्तरीय राजनीतिक संयन्त्र
मिति : २०७९ पुस २५